Yoshlarda ijtimoiy adolat tuyg‘usini tarbiyalash

Oyshajon Sabir-qizi Qarriboyeva
qorliboyevaoyshajon@gmail.com
Sabina Adham-qizi Burxonova
Xurshid Ulmasjonovich Samatov
Samarqand davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarda ijtimoiy adolat tuyg‘usini tarbiyalashning diniy-falsafiy, ijtimoiy-huquqiy va pedagogik asoslari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Islom ta’limotida adolat, tenglik, halollik, inson qadr-qimmati va ijtimoiy mas’uliyat tamoyillarining shaxs ma’naviy kamolotidagi o‘rni yoritiladi. Abu Nasr Forobiy, Abu Homid G‘azzoliy va Jon Rolzning adolat haqidagi konsepsiyalari qiyosiy o‘rganilib, ularning zamonaviy tarbiya jarayonidagi metodologik ahamiyati asoslanadi. Shuningdek, yoshlarning huquqiy ongi, axloqiy tafakkuri va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishda oila, ta’lim muassasalari hamda ijtimoiy muhitning o‘zaro aloqadorligi ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda ijtimoiy adolat tuyg‘usini rivojlantirish inson huquqlariga hurmat, ijtimoiy tenglik, bag‘rikenglik va jamiyatda o‘zaro ishonchni mustahkamlashning muhim tarbiyaviy omili sifatida baholanadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy adolat, yoshlar tarbiyasi, diniy-axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy tenglik, huquqiy ong, fuqarolik mas’uliyati, inson huquqlari

Fostering a sense of social justice among young people

Oyshajon Sabir-kizi Qarriboyeva
qorliboyevaoyshajon@gmail.com
Sabina Adham-kizi Burxonova
Xurshid Ulmasjonovich Samatov
Samarkand State Pedagogical Institute

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the religious-philosophical, socio-legal, and pedagogical foundations for cultivating a sense of social justice among the youth. It examines the role of principles such as justice, equality, honesty, human dignity, and social responsibility - as found in Islamic teachings - in the spiritual development of the individual. The concepts of justice proposed by Abu Nasr al-Farabi, Abu Hamid al-Ghazali, and John Rawls are studied comparatively, establishing their methodological significance for contemporary

(cc) BY

educational processes. Furthermore, the study explores the interplay between the family, educational institutions, and the broader social environment in shaping the legal consciousness, moral reasoning, and civic responsibility of young people. The research posits that fostering a sense of social justice serves as a vital educational factor in promoting respect for human rights, social equality, tolerance, and the strengthening of mutual trust within society.

Keywords: social justice, upbringing of youth, religious and moral values, social equality, legal consciousness, civic responsibility, human rights

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida yoshlarda ijtimoiy adolat tuyg‘usini tarbiyalash, ularning huquqiy ongi, axloqiy dunyoqarashi va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirish muhim ijtimoiy-pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ijtimoiy adolat jamiyatda inson huquqlari va erkinliklarini ta’minlash, imkoniyatlar tengligini mustahkamlash, ijtimoiy resurslarni oqilona taqsimlash hamda shaxslararo munosabatlarda xolislik va qonuniylik tamoyillariga rioya etishni ifodalovchi murakkab ijtimoiy-falsafiy tushunchadir. Dinshunoslik nuqtayi nazaridan ijtimoiy adolat masalasini o‘rganish diniy-axloqiy qadriyatlarning inson xulq-atvori, ijtimoiy mas’uliyat va jamiyatdagi o‘zaro munosabatlarga ta’sirini ilmiy asosda tushuntirish imkonini beradi.

Ijtimoiy adolat tushunchasi qadimgi davrlardan falsafa, dinshunoslik, axloqshunoslik va siyosiy nazariyaning muhim tadqiqot obyektlaridan biri bo‘lib kelgan. Xususan, Qur’oni karimning Niso surasi 58-oyatida omonatlarni egalariga topshirish va insonlar o‘rtasida adolat bilan hukm qilish, 135-oyatida esa shaxsiy manfaatlarga zid bo‘lgan holatlarda ham adolatga rioya etish ta’kidlangan. Nahl surasi 90-oyatida adolat va ezgulik tamoyillarining ilgari surilishi islom axloqiy ta’limotida ijtimoiy munosabatlarning ma’naviy mezonlarini belgilashga xizmat qiladi.

Sharq mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy “Fozil odamlar shahri” asarida adolatli jamiyatni insonlarning o‘zaro hamkorligi, ezgu fazilatlari va umumiy saodatga intilishi bilan bog‘liq holda talqin qilgan. Abu Homid G‘azzoliy axloqiy tarbiya va shaxsiy mas’uliyatning jamiyat hayotidagi ahamiyatini yoritgan. Zamonaviy siyosiy falsafada esa Jon Rolzning “Adolat nazariyasi” (1971) asarida adolat ijtimoiy institutlarning asosiy fazilati sifatida baholanib, teng asosiy erkinliklar va imkoniyatlar adolatliligi tamoyillari nazariy jihatdan asoslangan.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19-moddasida barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi belgilangan bo‘lib, mazkur huquqiy tamoyil yoshlarda adolat, tenglik va inson qadr-qimmatiga hurmatni shakllantirish uchun muhim asos hisoblanadi. Globallashuv va ijtimoiy o‘zgarishlar sharoitida yoshlarning adolat haqidagi tasavvurlarini rivojlantirish, kamsitish va tengsizlik holatlariga

(cc) BY

nisbatan ongli munosabatni shakllantirish alohida dolzarblik kasb etmoqda. Shu sababli mazkur tadqiqotning maqsadi ijtimoiy adolat tuyg‘usini tarbiyalashning diniy-falsafiy asoslarini tahlil qilish, uning yoshlar ma’naviy kamolotidagi o‘rnini aniqlash hamda samarali pedagogik yondashuvlarni ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

MATERIAL VA METODLAR

Mazkur tadqiqotda yoshlarda ijtimoiy adolat tuyg‘usini tarbiyalashning diniy-falsafiy, ijtimoiy-huquqiy va pedagogik asoslarini o‘rganish maqsadida tarixiy-qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, kontent-tahlil, germenevtik talqin va ilmiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini Abu Nasr Forobiyning “Fozil odamlar shahri”, Abu Homid G‘azzoliyning “Ihyo ulum ad-din” hamda Jon Rolzning “Adolat nazariyasi” (1971) asarlarida ilgari surilgan adolat, axloqiy mas’uliyat, ijtimoiy tenglik va jamiyat farovonligiga oid konsepsiyalar tashkil etdi.

Tadqiqot materiallari sifatida Qur’oni karimning Niso surasi 58 va 135-oyatlari, Nahl surasi 90-oyati, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining inson huquqlari va tenglikka oid normalari, shuningdek, dinshunoslik, axloqshunoslik va ijtimoiy pedagogikaga doir ilmiy adabiyotlar tanlandi. Tarixiy-qiyosiy metod yordamida islom ma’rifiy merosidagi adolat tamoyillari zamonaviy siyosiy-falsafiy konsepsiyalar bilan taqqoslandi. Germenevtik yondashuv asosida diniy matnlardagi adolat, halollik, inson qadr-qimmati va ijtimoiy mas’uliyat tushunchalari ularning mazmuniy hamda tarixiy konteksti doirasida sharhlandi.

Kontent-tahlil orqali diniy-axloqiy me’yorlarning yoshlar huquqiy ongi, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy munosabatlariga aloqador jihatlari o‘rganildi. Tizimli yondashuv yordamida oila, ta’lim muassasalari va ijtimoiy muhitning adolat tuyg‘usini shakllantirishdagi o‘zaro bog‘liqligi nazariy jihatdan baholandi. Ilmiy umumlashtirish asosida dinshunoslik mashg‘ulotlarida axloqiy dilemmalar, muammoli vaziyatlar va qiyosiy munozaralardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari belgilandi. Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, unda empirik so‘rovnoma yoki eksperimental natijalardan foydalanilmadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida o‘rganilgan diniy-falsafiy manbalar, ijtimoiy-huquqiy konsepsiyalar va pedagogik yondashuvlarning qiyosiy tahlili yoshlarda ijtimoiy adolat tuyg‘usini shakllantirish ko‘p omilli tarbiyaviy jarayon ekanligini ko‘rsatdi. Nazariy tahlil asosida ushbu jarayonning uchta muhim tarkibiy yo‘nalishi ajratildi: adolat haqidagi axloqiy tasavvurlarni rivojlantirish, inson huquqlari va ijtimoiy tenglik tamoyillarini anglash hamda jamiyat oldidagi shaxsiy mas’uliyatni shakllantirish. Mazkur yo‘nalishlarning o‘zaro uyg‘unligi yoshlarning ijtimoiy hodisalarni xolis baholashi, kamsitish holatlariga ongli munosabat bildirishi va adolatli qarorlar qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun nazariy asos yaratadi.

(cc) BY

Islom ta'limotining diniy-axloqiy manbalari tahlili adolat tushunchasi insonning shaxsiy fazilati bilan bir qatorda ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi muhim me'yor sifatida talqin etilishini ko‘rsatdi. Qur'oni karimning Niso surasi 58-oyatida omonatni egasiga topshirish va adolatli hukm chiqarish, 135-oyatida esa shaxsiy manfaatlardan qat'i nazar adolatga rioya qilish tamoyillari bayon etilgan. Nahl surasi 90-oyatida adolat va ezgulikning targ‘ib qilinishi diniy-axloqiy tarbiyaning ijtimoiy mazmunini ochib beradi. Ushbu tamoyillar yoshlarni halollik, xolislik va mas'uliyat ruhida tarbiyalashda ma'naviy manba sifatida qo‘llanishi mumkin.

Abu Nasr Forobiyning "Fozil odamlar shahri" asarida adolatli jamiyatning shakllanishi insonlarning ezgu maqsadlar yo‘lida hamkorligi va axloqiy kamoloti bilan bog‘lanadi. Abu Homid G‘azzoliy "Ihyo ulum ad-din" asarida shaxsning ichki axloqiy tarbiyasi, niyat pokligi va mas'uliyatiga alohida e'tibor qaratgan. Jon Rolzning 1971-yilda nashr etilgan "Adolat nazariyasi" asarida esa adolatli ijtimoiy institutlar, teng asosiy erkinliklar va imkoniyatlar tengligi masalalari tizimli asoslangan. Ushbu konsepsiyalarning qiyosiy tahlili adolatning individual axloqiy fazilat va ijtimoiy institutlarga qo‘yiladigan me'yoriy talab sifatidagi ikki jihatini ajratish imkonini berdi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19-moddasida fuqarolarning qonun oldida tengligi mustahkamlangan. Mazkur huquqiy prinsip yoshlarning adolat haqidagi diniy-axloqiy tasavvurlarini zamonaviy fuqarolik huquqlari bilan bog‘liq holda o‘rganishga imkon yaratadi. Bunda diniy e'tiqodidan qat'i nazar barcha insonlarning huquq va erkinliklariga hurmat ko‘rsatish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Muhokama natijasida dinshunoslik ta'limida axloqiy dilemmalar, ijtimoiy tengsizlikka oid vaziyatlar, huquqiy masalalar va diniy-falsafiy manbalarni qiyosiy o‘rganish metodlaridan foydalanish maqsadga muvofiq deb topildi. Mazkur yondashuvlar yoshlarning dalillarga asoslangan fikrlashi, hamdardlik va fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirish uchun pedagogik imkoniyat yaratadi. Biroq ularning amaliy samaradorligini aniqlash maxsus empirik tadqiqotlar va baholash mezonlarini ishlab chiqishni talab etadi.

XULOSA

Olib borilgan ilmiy-nazariy tahlillar asosida yoshlarda ijtimoiy adolat tuyg‘usini tarbiyalash ularning ma'naviy-axloqiy kamoloti, huquqiy ongi, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faolligini rivojlantirishning muhim pedagogik omillaridan biri ekanligi asoslandi. Tadqiqot davomida ijtimoiy adolat tushunchasi faqat tenglik va qonuniylik tamoyillari bilan cheklanmasdan, inson qadr-qimmatini hurmat qilish, imkoniyatlar tengligini ta'minlash, ijtimoiy mas'uliyatni anglash va shaxslararo munosabatlarda xolislikka rioya etish kabi axloqiy mezonlarni ham qamrab olishi aniqlandi. Islom ta'limotida ilgari surilgan adolat, halollik, insonparvarlik va mas'uliyat tamoyillarining yoshlar axloqiy dunyoqarashini shakllantirishdagi ma'naviy ahamiyati Qur'oni karimning Niso surasi 58 va 135-oyatlari hamda Nahl surasi 90-oyati misolida yoritildi.

(cc) BY

Abu Nasr Forobiy va Abu Homid G‘azzoliyning axloqiy kamolotga oid qarashlari hamda Jon Rolzning adolat nazariyasini qiyosiy o‘rganish natijasida individual axloqiy fazilatlar bilan ijtimoiy institutlarning adolatliligi o‘rtasidagi nazariy bog‘liqlik ochib berildi. Shuningdek, diniy-axloqiy qadriyatlarni zamonaviy huquqiy tamoyillar bilan uyg‘un o‘rganish yoshlarda inson huquqlariga hurmat, diniy bag‘rikenglik va ijtimoiy tenglik haqidagi tasavvurlarni rivojlantirish uchun muhim metodologik asos bo‘lishi mumkinligi ko‘rsatildi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, yoshlarda ijtimoiy adolat tuyg‘usini tarbiyalashda oila, ta’lim muassasalari va ijtimoiy muhitning o‘zaro hamkorligini mustahkamlash, dinshunoslik mashg‘ulotlarida axloqiy dilemmalar, muammoli vaziyatlar, qiyosiy tahlil va bahs-munozara metodlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunda adolat haqidagi nazariy bilimlarni kundalik hayotdagi amaliy xulq-atvor, ijtimoiy hamkorlik va mas’uliyatli qaror qabul qilish ko‘nikmalari bilan bog‘lashga alohida e’tibor qaratish zarur. Kelgusida yoshlarning ijtimoiy adolatga munosabati, huquqiy savodxonligi va axloqiy qaror qabul qilish kompetensiyalarini empirik tadqiqotlar asosida baholash, shuningdek, dinshunoslik ta’limida adolatparvarlikni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy asoslangan pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vianna, E., & Stetsenko, A. (2019). Turning resistance into passion for knowledge with the tools of agency: Teaching-learning about theories of evolution for social justice among foster youth. Perspectiva, 37(4), 864-886.

2. Tilyabov, M. U. (2025). DEVELOPING FUNCTIONAL LITERACY AND LOGICAL THINKING IN CHEMISTRY EDUCATION. Web of Teachers: Inderscience Research, 3(5), 154-161.

3. Martini, M., Rollero, C., Rizzo, M., Di Carlo, S., De Piccoli, N., & Fedi, A. (2023). Educating youth to civic engagement for social justice: Evaluation of a secondary school project. Behavioral sciences, 13(8), 650.

4. Choriqulova, D., Pardayev, U., Kosimova, X., & Jamolova, N. (2024). The role of the method of teaching chemistry to students using the" assessment" method. Modern Science and Research, 3(11), 256-264.

5. Aviles, A. M., & Grigalunas, N. (2018). “Project awareness:” Fostering social justice youth development to counter youth experiences of housing instability, trauma and injustice. Children and Youth Services Review, 84, 229-238.

6. Bobojonov, J. S. (2026). KIMYO TA’LIMIDA STEAM YONDASHUVI ASOSIDA AMALIY LOYIHALARNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI.

7. Osai, E. R., Campbell, S. L., & Greer, J. W. (2024). How social justice shapes youth development: Centering youth voice across shifts in out-of-school time. Children & Schools, 46(1), 17-25.

(cc) BY

8. Tilyabov, M. (2025). Functional literacy competencies and methods for their development in future teachers. Решение социальных проблем в управлении и экономике, 4(2), 5-8.

9. Ulmasjonovich, S. X., & Maftuna, H. (2026). YOSHLARDA MILLIY G‘URURNI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISH JARAYONLARI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 79(2), 305-309.

10. Aguis, J. (2024). Inclusive Education for All: A qualitative exploration of fostering social justice and supporting students with special educational needs in the learning environment. MCAST Journal of Applied Research & Practice, 7(3), 20-39.

11. Narzullayev, M., Xoliyorova, S., Pardayev, U., & Tilyabov, M. (2024). The method of organizing chemistry lessons using the case study method. Modern Science and Research, 3(5), 119-123.

12. Ramlackhan, K., & Catania, N. (2022). Fostering creativity, equity, and inclusion through social justice praxis. Power and Education, 14(3), 282-295.

13. O‘G‘Li, U. B. X., Jiemuratova, A. A., & Abduraximova, M. T. A. (2025). The effectiveness of using modern information and communication technologies (ICT) in chemistry education. Science and Education, 6(2), 350-363.

14. Thompson, G., Dombrowski, L., & Smith, A. D. (2025, April). Embracing social justice within a computing curriculum to foster social change. In Proceedings of the 2025 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (pp. 1-17).

15. Tilyabov, M. (2025). Innovative methods for developing functional literacy in teaching students to think independently. Наука и инновации в системе образования, 4(2), 5-8.

16. Yaxshinorova, N. A. K., Karimova, G. B. K., & Tilyabov, M. U. (2026). Improving the process of concept acquisition through the use of the project method in chemistry education. Technical Science Integrated Research, 2(6), 94-101.

17. Tilyabov, M., Xamidov, G., & Abdukarimova, M. (2025). Zamonaviy kimyo ta’limida multimedia texnologiyalarining roli va talabalarning kognitiv ko ‘nikmalari. Modern Science and Research, 4(5), 62-65.

18. Christtmass, R., Hughes, G., Marley, J., Mckinney, S., Spencer, Z., & Smith, C. (2025). Young people's right to flourish: A 21st century social justice issue for youth and community work. Support for Learning, 40(2), 138-146.